

EMILIA GUENTHER

WARTOŚCI RODZINNE MAŁŻEŃSTW STUDENCKICH

I. UWAGI WSTĘPNE

W zakresie badań nad rodziną problem wartości, jak zresztą w ogóle rodzinnej formy świadomości społecznej nie występował dotychczas w szerszych wymiarach. Współcześnie notuje się w tym względzie osiągnięcia, stałe jednak niewystarczające¹.

Analiza świadomości rodzinnej staje się potrzebą tym większą, im wyższy jest poziom rozwoju kraju, im bardziej postępowe przeobrażenia zachodzą w jego strukturze społeczno-ekonomicznej. W takiej bowiem sytuacji wzrasta rola rodziny, głównie ze względów społeczno-wychowawczych. Wymaga to poznania tej instytucji nie tylko w aspekcie strukturalno-funkcyjnym, ale także w aspekcie świadomościowym. Reprezentanci dyscyplin społecznych coraz częściej podkreślają wagę tego typu badań: „[...] wszechstronne poznanie struktury społeczeństwa polskiego wymaga bardziej syntetycznych badań nad takimi aspektami świadomości społecznej, jak postawy, poglądy, dążenia, ideały życiowe i systemy wartości”². Ta dyrektywa staje się szczególnie istotna w odniesieniu do młodych rodzin, zwłaszcza tych, które nie mają zapewnionych prawidłowych warunków swej egzystencji. Należą do nich nieznanne do tej pory małżeństwa studenckie. Tworzą one specyficzny typ rodziny pod względem swej rzeczywistej struktury i pełnionych funkcji³. Swoistość

¹ Z. Tyszka, *Przeobrażenia rodziny robotniczej w warunkach uprzemysłowienia i urbanizacji*, Warszawa 1970, F. Adamski, *Modele małżeństwa i rodziny a kultura masowa*, Warszawa 1970; A. Kłoskowska, *Badanie modelu rodziny w łódzkim środowisku robotniczym*, Przegląd Socjologiczny, t. XIV, z. 1; M. Trawińska, *Model rodziny i małżeństwa w opinii studentów I i IV roku studiów wyższych szkół rolniczych*, Roczniki Socjologii Wsi, 1964, t. II; D. Dobrowolska, *Rodzina w systemie wartości*, w: *Przemiany rodziny polskiej*, red. J. Komorowska, Warszawa 1975.

² J. Koralewicz-Zębik, *System wartości a struktura społeczna*, Warszawa—Kra-ków—Gdańsk 1974, s. 9.

³ Z socjologicznego punktu widzenia nie zawsze odpowiadają one kryteriom zawartym w pojęciu małżeństwa — J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1972, s. 319 - 320.

ta zdeterminowana jest obiektywnymi warunkami życia tych rodzin, co wiąże się ściśle ze społeczną pozycją współmałżonków. Członkowie tych małżeństw pełnią z jednej strony rolę studenta, z drugiej natomiast męża lub żony⁴. W tym kontekście kształtuje się rodzinna świadomość przedstawicieli studenckich par małżeńskich.

Badania małżeństw studenckich skoncentrowałam właśnie na świadomości rodzinnej, a ściślej na świadomościowych modelach życia rodzinnego, by tą drogą wnioskować o jego wartościach⁵. Analiza tych ostatnich stanowiła zasadniczy cel moich poczynań badawczych. W ramach tego artykułu ograniczę się tylko do przedstawienia niektórych aspektów życia rodzinnego, zwłaszcza tych, które w sposób możliwie jednoznaczny wskazują na rodzinne wartości.

Dla rozwiązania przyjętego głównego problemu analizie poddałam modele rodziny i jej członków, wyrażone w opinii przedstawicieli studenckich małżeństw. Ponadto starałam się ustalić, jakie czynniki mają wpływ na uznanie określonych wartości rodzinnych. Wstępnie założyłam, że decydującą rolę odgrywają tu płeć i pochodzenie środowiskowe oraz społeczne.

Wobec niejednoznaczności używanych w artykule podstawowych pojęć „model” i „wartość” wyjaśnienia wymaga przyjęte przeze mnie ich rozumienie. Otóż „model” określam za A. Kłoskowską jako „zawsze świadomy [...] sformułowany w postaci słownej lub obrazie zespół norm lub wyobrażeń odnoszących się do określonej sfery społecznego działania [...]”⁶. Jak stwierdza autorka, modele mają charakter normatywny, choć nie zawsze bywają wyrażone w zdaniach normatywnych. Często są formułowane za pomocą ocen wartościujących i stąd możliwość badania wartości przez modele. „Wartość” natomiast rozumiem nie tylko jako świadomie wybrany cel, stanowiący trwałą motywację jednostki lub grupy społecznej, ale także jako przedmioty, cechy, zdarzenia uznawane przez jednostkę jako pozytywne, choć nie zawsze wyzwajające działania⁷. „Wartości rodzinne” to te wartości, które związane są bezpośrednio z rodzinną sferą działalności ludzkiej.

Badania nad wartościami życia rodzinnego studenckich małżeństw stanowią wycinek badań z zakresu świadomości rodzinnej. Przeprowa-

⁴ Charakterystyczną dla tych małżeństw bazę materialno-empiryczną przedstawiłam w artykule *Wybrane problemy z życia małżeństw studenckich Politechniki Poznańskiej ze szczególnym uwzględnieniem warunków materialnych*, Prace Instytutu Nauk Ekonomicznych i Społecznych, Poznań 1974.

⁵ Między modelem a wartościami zachodzi ścisły związek. Model stanowi jakoby obrazową konstrukcję złożoną z wartości — patrz A. Kłoskowska, *Wzory i modele w socjologicznych badaniach nad rodziną*, Studia Socjologiczne 1962 nr 2.

⁶ J. Szczepański, op. cit., s. 97.

⁷ W kryteriach wyboru badanych uwzględniłam aktualne miejsce zamieszkania i studiów (Poznań) oraz rodzaj uczelni (UAM, PP, AM, AR, AE).

dziłam je pod kierunkiem prof. Z. Tyszki w Instytucie Socjologii UAM. Materiał empiryczny uzyskałam stosując metodę statystyczną i jakościową z wykorzystaniem technik, które w sposób możliwie adekwatny pozwalają analizować rodzinne życie: wywiadu środowiskowego i swobodnego, obserwacji zewnętrznej i studium przypadku. Badania zasadnicze rozpoczęłam w listopadzie 1974 r. obejmując nimi 200 małżeństw wybranych na zasadzie doboru celowego⁸. Materiały empiryczne zebrałam w czerwcu 1975 r. i sądzę, że pozwalają one rozwiązać problemy postawione we wstępie artykułu.

Przed przystąpieniem do omówienia wyników empirycznych scharakteryzujemy krótko badaną próbę. Jej cechy demograficzno-społeczne, wśród których uwzględniłam wiek, rodzaj uczelni, pochodzenie środowiskowe i społeczne oraz wielkość rodziny, prezentuje tab. 1.

Tabela 1

Społeczno-demograficzne cechy badanych

Wiek	M		Ż		Pochodzenie środowiskowe	M		Ż	
	liczba	%	liczba	%		liczba	%	liczba	%
Do 20 lat	2	1	10	5	Poznań	58	29	57	28,5
21 - 22	45	22,5	78	39	inne duże miasto	34	17	26	13
23 - 24	90	45	85	42,5	małe miasto	66	33	81	40,5
25 - 26	59	29,5	26	13	wieś	42	21	36	18
Powyżej 26	4	2	1	0,5					
Razem	200	100	200	100	Razem	200	100	200	100

c. d. tab. 1

Pochodzenie społeczne	M		Ż		Typ uczelni	M		Ż		Wielkość rodziny	
	liczba	%	liczba	%		liczba	%	liczba	%	liczba	%
Inteligencja	112	56	111	55,5	UAM	60	30	105	52,5	bezdzietna	
Robotnicy	66	33	74	37	PP	70	35	23	11,5	140	70,0
Chłopi	19	9,5	11	5,5	AR	30	15	23	11,5	z 1 dzieckiem	
Drobna wytwórczość	3	1,5	4	2	AM	27	13,5	34	17	60	30
					AE	13	6,5	15	7,5		
Razem	200	100	200	100	Razem	200	100	200	100	200	100

⁸ R. Dyoniziak, *Młodzież epoki przemian*, Warszawa 1965; D. Dobrowolska, *Rodzina w systemie wartości...*; H. Izdebska, *Miejsce rodziny w hierarchii wartości w wypowiedziach młodzieży*, w: *Przemiany rodziny polskiej...*; Z. Włodarski, *Spór o młodzież*, Warszawa 1973.

W badanej grupie przeważali współmałżonkowie w wieku od 23 do 24 lat (45% mężów, 42% żon). Często też występowały małżeństwa, w których partnerzy pod względem wieku mieścili się w tym samym przedziale wiekowym (31%), z tym że najczęściej przedstawiciele studenckich małżeństw spotykano na IV i V roku studiów.

Pod względem pochodzenia środowiskowego najliczniej reprezentowani byli mieszkańcy małych miast (33% mężów, 40,5% żon). Okazało się, że mężowie tworzyli bardziej zróżnicowaną grupę z uwagi na pochodzenie środowiskowe niż kobiety. W badanej próbie liczne były małżeństwa, w których partnerzy pochodzili z tego samego typu miejscowości (57%). Można zatem założyć, że czynnik środowiskowy w bezpośredni lub pośredni sposób (przez określone poglądy, modele, wzory, wartości) ma znaczenie w wyborze kandydata na małżonka.

Badani w zdecydowanej mierze pochodzili z rodzin inteligencji (56% mężów i 55,5% żon). Byli to najczęściej przedstawiciele inteligencji małych miast i Poznania. Wśród badanych tylko w niewielkim odsetku wystąpili współmałżonkowie legitymujący się pochodzeniem chłopskim (9,5% mężów i 5,5% żon). Drobną wytwórczość reprezentowana była zaledwie przez 7 osób (1,5% mężów, 2% żon). Tutaj także stwierdza się występowanie małżeństw homogenicznych (58%).

Analizując badanych pod kątem przynależności do rodzaju uczelni, stwierdza się, że najwięcej wśród mężów było przedstawicieli Politechniki Poznańskiej (33%) i Uniwersytetu im. A. Mickiewicza (30%), wśród kobiet natomiast dominował zdecydowanie UAM (52,5%). Okazało się też, że w większości małżeństwa zawierane były przez studentów tej samej uczelni (61%), zwłaszcza w przypadku UAM. Charakteryzowane pary małżeńskie w większości były bezdzietne (70%), tylko 30% badanych małżeństw miało dziecko.

II. MODELE RODZINY I JEJ CZŁONKÓW JAKO WSKAŹNIKI UZNANYCH WARTOŚCI RODZINNYCH

Badania socjologiczne w zakresie aspiracji i wartości ogólnozyciowych młodzieży wykazują zgodnie, że rodzina i praca zawodowa stanowią dla tej populacji cel najwyższej ceniony. Wartości rodzinne i zawodowe są traktowane przez nią jako warunek szczęścia osobistego⁹.

Dla tej części młodzieży studenckiej, którą tworzą studenckie małżeństwa, zawód i rodzina spełniają także rolę najwyższych wartości¹⁰.

⁹ Potwierdzają to uzyskane przeze mnie wyniki badań na ten temat.

¹⁰ Wysoką pozycję „wierności” w modelowym ujęciu rodziny i jej członków podkreślały wcześniejsze badania — np. B. Łobodzińska, *Młodość, miłość, małżeństwo*, Warszawa 1971.

Tabela 2

Model rodziny w opinii studenckich małżeństw

Cechy rodziny	Mężowie		Żony	
	liczba	%	liczba	%
Kochająca się	168	84,0	176	88,0
Oparta na wzajemnym zaufaniu i zrozumieniu	142	71,0	158	79,0
Oparta na przyjaźni między małżonkami	145	72,5	143	71,5
Dobrze wychowująca dzieci	132	66,0	134	67,0
Udane współżycie seksualne	129	64,5	132	66,0
Dobre warunki materialne	133	66,5	126	63,0
Wierność małżeńska	110	55,0	113	56,5
Harmonijna, zgodna	79	39,5	93	46,5
Oparta na wspólnych zainteresowaniach	75	37,5	86	43,0
Egalitarna	41	20,5	43	21,5
Tolerancyjna	31	15,5	40	20,0
Inne	3	1,5	4	2,0

Dane w tabeli nie sumują się do 100%.

Powstaje pytanie — jaka jest ta deklarowana i tak wysoko ceniona rodzina? Jej model w opinii przedstawicieli studenckich małżeństw, zawierający oceniane najwyżej cechy, ilustruje tab. 2.

Wymienione przez respondentów cechy idealnej rodziny stanowią wartości rodzinne. Wśród nich dominuje miłość, która u przedstawicieli obojga płci zajęła równie wysoką pozycję (84% mężów, 88% żon). Wartość ta w całokształcie życia rodzinnego studenckich małżeństw zajmuje centralne miejsce. Ona to była głównym motywem w podjęciu decyzji zawarcia związku małżeńskiego, co podkreśliło w swoich wypowiedziach 96,5% badanych małżeństw. Spełnia także rolę wyznacznika więzi wewnątrzrodzinnej, która jest nasycona treściami emocjonalnymi. Ilustruje to jedna z wypowiedzi, charakteryzująca współmałżonka: „odpowiada mi pod każdym względem, najwięcej chyba dlatego, że z obcej kiedyś osoby potrafiła stać się dla mnie istotą najbliższą na świecie” (K. 133). Wysoką pozycję miłości w życiu rodzinnym badanych potwierdzają ich poglądy na temat funkcji rodziny. Priorytet uzyskuje wśród nich funkcja emocjonalno-ekspresyjna (77% mężów i 77% żon) obok socjalizacyjnej, przy czym ta pierwsza staje się najważniejsza, zwłaszcza dla kobiet.

Dominująca ranga miłości dla tego przedmiotu badań jest całkowicie uzasadniona. Biorąc pod uwagę staż małżeński badanych (1-3 lat) oraz obiektywne warunki ich egzystencji, które sprawiają, że pod wieloma względami małżeństwa te bardziej uchodzą za narzeczeństwa, uzyskane wyniki zdają się być oczywiste.

Drugą co do ważności wartością rodzinną, wynikającą z modelowego ujęcia rodziny jako całości, jest wzajemne zaufanie i zrozumienie. Spotkała się ona u kobiet z częstszym wyborem niż u mężczyzn (79% kobiet, 71% mężczyzn); u tych ostatnich poprzedza ją „przyjaźń” (72,5% mę-

zów, 71,5% żon). Trzeba dodać, że małżonkowie często łączyli te dwie wartości stwierdzając, że miłości powinna towarzyszyć przyjaźń. Zdarzały się przypadki przypisywania większego znaczenia temu drugiemu uczuciu. Młodzi małżonkowie studenci zawierając związek małżeński pragną zyskać we współmałżonku oddanego, bliskiego przyjaciela. I trzeba stwierdzić, że związki jakie tworzą, mają charakter koleżeński i wsparte są na emocjonalno-intelektualnych treściach. We współmałżonku znajduje się nie tylko oddźwięk uczuciowy, ale także oparcie we wszelkiego rodzaju powodzeniach i porażkach osobistych. Zyskuje się w nim współpartnera do realizacji zadań wynikających z pełnienia roli studenta. Małżonkowie studenci cenią swoją rodzinę za „wspólną naukę, ewentualność 'dotarcia się', możliwość rozwinięcia wspólnych zainteresowań, łatwość spędzenia wolnego czasu, możliwość wspólnych wyjazdów, wzajemny doping do nauki, ustabilizowane życie seksualne" (K. 44), co umożliwiała atmosfera wzajemnego zaufania, zrozumienia i przyjaźni.

Duże znaczenie dla studenckich par małżeńskich ma dobre wychowanie dzieci, która to wartość z jednej strony stanowi cechę idealnej rodziny, z drugiej natomiast zadanie do realizacji w przyszłym życiu rodzinnym. Mażeństwa studenckie w swej życiowej aktywności wykazują zdecydowane nastawienie prorodzinne. Wysoko cenią pełne rodziny i sami zamierzają skoncentrować się w przyszłości na wychowywaniu dzieci (81% mężów, 76% żon). Preferują w większości rodziny małodzietne (z dwojgiem dzieci) i to zarówno mężowie (52,5%), jak i żony (50,5%).

Trzecia część badanych pragnie zrealizować współcześnie lansowany model rodziny 2 + 3 (32% mężów i 35% żon). Rodziny bezdzietne nie cieszą się w ogóle uznaniem wśród badanych. Do przyszłości dzieci ustosunkowują się z dużym optymizmem, planując ich szkolną karierę. Analiza ich aspiracji związanych z wykształceniem dzieci wykazała, że zdecydowana większość współmałżonków chciałaby stworzyć swemu potomstwu warunki do ukończenia studiów (83,5% mężów, 77% żon). Tylko znikoma ilość badanych w swoich wyobrażeniach związanych ze szkolną przyszłością dzieci poprzestaje na średnim wykształceniu (2,5% mężów, 2% żon). Pozostali uzależniają ją od możliwości, zdolności i chęci: „niech zdobędą takie wykształcenie, na ile pozwolą im zdolności", „jaki będą chcieli", „to zależy od nich samych".

Jak stąd wynika — dzieci, ich przyszłość i wychowanie, stanowią wartości wysoko cenione. Młodzi małżonkowie z reguły nie mający potomstwa (70%) planują swoje rodzinne życie i czynią to na ogół wspólnie, choć bardziej zainteresowane są w tej kwestii kobiety.

W modelu rodziny określonym przez studenckich współmałżonków dużą wagę przypisuje się udanemu współżyciu seksualnemu. Ta sfera życia rodzinnego wiąże się z silnym w tych małżeństwach kontekstem emocjonalnym. Studenci podejmując decyzję zawarcia związku małżeńskiego często powodowali się „potrzebą uregulowania współżycia seksual-

nego" (31,5% badanych małżeństw), przy czym motyw ten nigdy nie wystąpił samodzielnie, zawsze wiązał się z miłością, uczuciem.

Spora grupa badanych traktuje dobre warunki materialne jako wartość rodzinną (66,5% mężów, 69% żon). Jej niezbyt wysoka i niezbyt niska pozycja świadczy o racjonalnym podejściu do materialnej strony życia rodzinnego. Małżonkowie interpretowali je jako „życie bez zbytnich trudności mieszkaniowych i pieniężnych”.

Prawie połowa przedstawicieli studenckich małżeństw wybiera wierność, jako cechę idealnej rodziny (55% mężów, 56,5% żon)¹¹. Mniejsze znaczenie przypisuje się harmonii i zgodzie rodzinnej, wspólnym zainteresowaniom współmałżonków oraz egalitaryzmowi i tolerancji. Te dwie ostatnie wartości rodzinne wymagają dodatkowych wyjaśnień. Otóż niski ich wybór prawdopodobnie wynikał z niedokładnej interpretacji pojęć. Jak się okazało, w przypadku tolerancji badani przypisywali temu pojęciu bardziej pejoratywne znaczenie, rozumiejąc je jako pobłażliwość, nie zaś jako zrozumienie, wyrozumiałość. Ta ostatnia zresztą wartość jest, jak wykazałam wcześniej, wysoko ceniona wśród studenckich małżeństw¹².

Niska pozycja egalitaryzmu jako wartości rodzinnej współcześnie wysoko cenionej, będącej wręcz wskaźnikiem nowoczesności w poglądach na rodzinę, w moich badaniach została niejednokrotnie potwierdzona¹³. Szczególnie znalazło to wyraz w modelowym ujęciu ról społecznych członków rodzin. W tym zakresie pełny egalitaryzm stwierdzono u 35% mężów i 42% żon. Małżonkowie ci nie przewidują żadnego podziału czynności. Uważają, że „to będzie zależało od czasu, jakim będziemy dysponowali” (K. 121) lub wręcz stwierdzają: „nie uznaję żadnego podziału obowiązków rodzinnych” (K. 158). Większość jednak badanych postuluje podział prac w rodzinie na tradycyjne — męskie i żeńskie.

Aktualna sytuacja tych rodzin w zakresie pełnienia ról rodzinnych wykazuje większy egalitaryzm. Z racji jednak rzeczywiście wykonywanych czynności, dużej niesamodzielności członków badanych małżeństw, korzystanie z pomocy rodziców i instytucji usługowych, dające się stwierdzić współpartnerstwo można potraktować jako pozorne. Tak więc można przypuszczać, że egalitaryzm przejawia się jako wartość tylko dla niektórych studenckich partnerów małżeńskich¹⁴.

Na ogół w badaniach podkreśla się znaczenie czynników różnicujących nastawienie na wartości¹⁵. Wśród nich zwykle wymienia się płeć,

¹¹ W kwestionariuszu wywiadu pytanie o model rodziny było otwarte.

¹² Wzrost zasady egalitaryzmu w rodzinie podkreśla D. Dobrowolska, *Rodzina w systemie wartości...*

¹³ Trzeba tu jednak mieć na uwadze specyficzne warunki funkcjonowania tych rodzin.

¹⁴ Badania F. Adamskiego, Miścickiego, B. Łobodzińskiego, itd.

¹⁵ Wyjątek stanowią żony pochodzące z małych miast.

wiek, pochodzenie społeczne i środowiskowe. Moje badania wykazały, że w przypadku studenckich małżeństw największe znaczenie w orientacji na poszczególne wartości ma przede wszystkim pochodzenie środowiskowe i płeć. Zależność zachodzącą między uznawanymi w badanej grupie wartościami a płcią ukazuje tab. 2. Występują tu minimalne różnice zdań zarówno pod względem ilościowym w wyborze poszczególnych wartości, jak i pod względem zajmowanego przez nich miejsca.

Analiza wartości rodzinnych preferowanych przez studenckich małżonków w kontekście ich pochodzenia środowiskowego wykazała, że czynnik ten ma istotne znaczenie. Tutaj też notuje się zróżnicowanie w zależności od płci.

Wyniki wykazują, że miłość w całej badanej próbie jest oceniana najwyżej, przy czym poznaniarki równorzędnie z nią traktują wzajemne zaufanie i zrozumienie. Natomiast przyjaźń stanowi jedną z priorytetowych wartości, zwłaszcza dla osób pochodzących ze środowisk wielkomiejskich¹⁶. Wysoka ocena badanych dotycząca wzajemnego zaufania i zrozumienia zmniejsza się wraz ze zmniejszaniem się środowiska.

Wręcz odwrotnie przedstawia się sytuacja w przypadku dobrych warunków materialnych, które jako wartość mają większą wagę dla osób pochodzących z mniejszych środowisk, szczególnie mężczyzn. Jest to zgodne z celami życia rodzinnego, jakie stawiają sobie ci małżonkowie. Badania bowiem poglądów na temat funkcji rodziny wykazały, iż respondenci z tej grupy zamierzają koncentrować się głównie na realizacji zadań materialno-zabezpieczających. Zgodna wśród wszystkich badanych wysoka pozycja rodziny wychowującej dzieci harmonizuje z niemal powszechną orientacją na funkcję socjalizacyjno-wychowawczą.

Interesujący jest stosunek przedstawicieli studenckich małżeństw do wartości, jaką jest wierność małżeńska. Wśród mężczyzn pochodzących z większych środowisk zyskuje ona wyższą ocenę, podczas kiedy u kobiet wielkomiejskich — niższą. Natomiast u osób, które pochodzą ze środowisk mniejszych bardziej cenią ją kobiety niż mężczyźni. Wyraźny wpływ środowiska widoczny jest w uznawaniu harmonii i zgody rodzinnej. Ranga tej wartości wzrasta równoległe do zmniejszania się środowiska pochodzenia badanych obojga płci. Stosunek badanych do poszczególnych wartości rodzinnych wykazuje, jak dalece zinternalizowane zostały normy i wzory funkcjonujące w środowisku wychowania.

Generalnie jednak można stwierdzić, że opinie członków studenckich małżeństw, dotyczące cech idealnej rodziny, wykazują przewagę elementów nowoczesnych. Uzasadnia to traktowanie rodziny jako związku kole-

¹⁶ 3. Łobodzińska, *Poglądy na funkcje instytucji małżeństwa*, Studia Socjologiczne 1969, nr 4 (Modele małżeństwa); B. Łobodzińska, *Niektóre problemy analizy instytucji małżeństwa w Polsce*, Studia Socjologiczne 1966, nr 1 (Wskaźniki nowoczesności ...).

żeńskiego, opartego na więziach emocjonalnych, na przyjaźni, nastawionego na wychowanie dzieci, cieszącego się wzajemnym zaufaniem i zrozumieniem współmałżonków, przynoszącego zadowolenie ze współżycia seksualnego¹⁷.

Zatrzymajmy się jeszcze pokrótce na modelach członków rodzin, aby przez wskazanie na cechy im przypisywane uzupełnić listę wartości rodzinnych uznawanych wśród studenckich małżeństw. Model męża określiłam na podstawie wypowiedzi na ten temat zarówno mężczyzn jak i kobiet. Ilustruje go tab. 3.

Tabela 3

Model męża w opinii badanych

Cechy idealnego męża	Mężowie		Żony	
	liczba	% ^a	liczba	% ^a
Cechy charakteru	149	74,5	167	83,5
Zalety umacniające materialne warunki bytu rodziny	54	27,0	42	21,0
Kochający żonę, dzieci	28	14,0	12	6,0
Pomagający żonie	26	13,0	13	6,5
Cechy zewnętrzne	22	11,0	16	8,0
Inne	7	3,5	9	4,5
Brak zdania	26	13,0	14	7,0

^a Dane nie sumują się do 100%.

Przedstawiciele obojga płci przypisują idealnemu mężowi przede wszystkim społecznie pożądane cechy charakteru, przy czym kobiety cenią je znacznie częściej niż mężczyźni. Niektórzy z badanych jako wartościowe traktują zalety, dzięki którym zabezpieczony zostanie materialny byt rodziny. Rzadziej zwraca się uwagę na męskiego partnera kochającego żonę i pomagającego jej. Sądzę, że niski wybór tych cech został podyktowany tym, że współmałżonkowie uznali je za atrybuty idealnego męża, skoro cenią rodzinę opartą na miłości i wzajemnym zrozumieniu.

Model męża zmienia się, jeśli uwzględni się jego środowiskowe uwarunkowania. I tak zalety umacniające materialne warunki bytu rodziny są bardziej cenione u osób z mniejszych środowisk. Oni też częściej upatrują w idealnym mężu partnera pomagającego żonie. Najwyższą ocenę u wszystkich badanych uzyskują społecznie akceptowane cechy charakteru, najniższą natomiast cechy zewnętrzne. W modelu męża widoczna jest przemieszczenie elementów nowoczesnych z tradycyjnymi, na korzyść tych pierwszych¹⁸. Cechy idealnej żony przedstawia tab. 4.

¹⁷ Z. Tyszka, *Przeobrażenia rodziny ...*, ss. 261 - 276.

¹⁸ J. Małanowski, *Moralność rodziny i małżeństwa*, Ideologia i Polityka 1974, nr 2.

Model żony w opinii studenckich małżeństw

Cechy idealnej żony	Mężowie		Żony	
	liczba	% ^a	liczba	% ^a
Cechy charakteru	154	77,0	143	71,5
Zalety umacniające materialne warunki bytu rodziny	52	26,0	81	40,5
Cechy zewnętrzne	40	20,0	38	19,0
Kochająca dzieci, męża	16	8,0	46	23,0
Troszcząca się o dzieci, męża	16	8,0	24	12,0
Inne	7	3,5	6	3,0
Brak zdania	20	10,0	26	13,0

^a Dane nie sumują się do 100%.

Wśród kobiet i mężczyzn najczęściej wyróżnia się cechy charakteru jako wartości przypisywane idealnej żonie. Dużą wagę przywiązuje się do zalet umacniających materialne warunki życia rodziny; znacznie częściej opowiadają się za nimi kobiety niż mężczyźni. Niemal równa część przedstawicieli obojga płci zwraca uwagę na cechy zewnętrzne żony; kobiety dość często cenią ją także za miłość do dzieci i męża.

Model żony, podobnie jak męża, zdeterminowany jest środowiskowo. Żona, która dba o materialne warunki bytu rodziny ceniona jest bardziej przez przedstawicieli mniejszych środowisk, zwłaszcza przez kobiety. One też częściej wyróżniają ją jako kochającą dzieci i męża. Cechy charakteru jako wartości przypisują modelowi żony częściej mężczyźni, i to bez względu na środowisko z jakiego pochodzą, natomiast kobiety z mniejszych miejscowości czynią to rzadziej. Model żony prezentowany w wypowiedziach badanych małżeństw jest bardziej tradycyjny niż model męża, przy czym więcej elementów tradycyjnych ma on w opinii kobiet.

W odniesieniu do modelu dziecka podkreślić trzeba różnorodność wybieranych cech, zwłaszcza psychicznych. Małżeństwa studenckie preferują dzieci zdolne, mądre, inteligentne (31,5% mężów, 31% żon). Wśród pożądanых cech osobowościowych, które są wysoko cenione przez 26% mężów i 35,5% żon, najczęściej wymienia się: uczciwość, dobroć, prawdomówność, uczuciowość, wrażliwość, sprawiedliwość itd. Tradycyjne modele dzieci, ujmujące je jako grzeczne i posłuszne, znajdują poparcie u 22,5% mężów i 29,5% żon, przy czym te ostatnie zdecydowanie częściej niż mężczyźni wymagają od dzieci szacunku dla rodziców (22,5%). Dla części badanych istotną wartością jest zdrowie, rozwój fizyczny dziecka (19,5% mężów, 25% żon) łączone zwykle z humorem: „powinno być zdrowe i wesołe” (K. 141).

Czasami przypisuje się wagę do cech zewnętrznych dziecka: „chcę aby było ładne, miało niebieskie oczy, jasne kręcone włosy i żeby zawsze się śmiało” (K. 159).

Opinie studenckich małżeństw na temat idealnego dziecka zawierają dużą różnorodność. Dotyczy to szczególnie wypowiedzi kobiet, które są szersze, udzielane z dużym zaangażowaniem. Pozwala to przypuszczać, że żony bardziej niż mężowie zainteresowane są potomstwem, dysponują większą skalą wyobrażeń związanych z nim. Modele dziecka w większości wykazują trend nowoczesny, choć nie brak w nich elementów tradycyjnych, wskazywanych zwłaszcza przez kobiety.

*

Badanie studenckich małżeństw w aspekcie modelowym wydaje się sensowne z dwojakiego punktu widzenia. Po pierwsze, pozwala lepiej poznać tę część młodzieży studenckiej, po drugie, może stymulować praktyczne rozwiązania stwarzające podstawy dla realizacji bądź przekształceń tych modeli. Zwykle postulaty zawarte w modelach dotyczą rzeczywistości pożądanej, związane są jednak zawsze z rzeczywistością aktualną¹⁹. W przypadku świadomościowych modeli życia rodzinnego małżeństw studenckich dają się wyraźnie zauważyć relacje zachodzące między pożądaną a istniejącą rzeczywistością. Opinie bowiem studenckich partnerów małżeńskich na temat idealnych rodzin czy jej członków zawierają często te wartości, które są najbardziej cenione w ich obecnym życiu rodzinnym, czasami natomiast stanowią przeciwstawienie zjawisk negowanych przede wszystkim we własnej rodzinie. Przeważa jednak zdecydowanie ta pierwsza relacja, której źródeł doszukiwać się można w niewielkim doświadczeniu rodzinnym, związanym z warunkami egzystencji badanych rodzin i z krótkim małżeńskim stażem.

Studenckie małżeństwa tworzą, jak wcześniej stwierdziłam, związki „prześciowe” — niejako wstępną fazę rodzin określonych typów. Podatne na wpływ procesów mikro- i makrospołecznych, niesamodzielne i nie zorganizowane całkowicie pod względem obiektywnych i subiektywnych warunków życia rodzinnego, w zakresie świadomości rodzinnej charakteryzują się zmiennością poglądów. Członków tych małżeństw cechuje zdecydowane nastawienie prorodzinne. Rodzina, jej przyszłość stanowią aktualnie cele ich życiowych aspiracji i trzeba przyznać, że jakkolwiek z jednej strony posiadanie jej komplikuje realizację studenckiego życia, z drugiej spełnia rolę stymulatora w dążeniu do wypełnienia podstawowych zadań związanych z przyjętą rolą studenta. W większości bowiem przedstawiciele studenckich par małżeńskich zainteresowani są zaliczeniem sesji, terminowym ukończeniem studiów. W ich orientacji prorodzinnej przeważają wartości akceptowane we współczesnej rzeczywistości społecznej; wskazują na nowoczesny trend rozwoju ideologii rodzinnej.

¹⁹ B. Łobodzińska, *Poglądy na funkcje instytucji małżeństwa ...*, s. 124 i nast.

Świadczy o tym: wysoka ocena więzi emocjonalno-przyjacielskich między współmałżonkami, traktowanie rodziny jako miejsca rozwoju osobowości i samorealizacji jej członków, jako instytucji wychowującej dzieci. Rolę wskaźnika w tym względzie spełnia także wartościowanie współmałżonków w aspekcie ich cech psychicznych, akceptowanych i postulowanych w socjalistycznym społeczeństwie.

Modelowe ujęcie rodziny i jej członków zdeterminowane jest, jak się okazało, w zależności od płci i pochodzenia środowiskowego badanych. Poglądy kobiet w tym zakresie zawierają nieco więcej elementów tradycyjnych, choć nie są od nich wolne opinie mężczyzn, szczególnie wyraźnie występuje to w prezentowaniu modeli małżonków. Podczas kiedy w wypowiedziach dotyczących idealnego męża mężczyźni częściej niż kobiety zwracają uwagę na cechy tradycyjne, wypowiedzi kobiet na temat idealnej żony są bardziej tradycyjne niż mężczyzn. Na ogół jednak stwierdza się większy związek kobiet ze środowiskiem pochodzenia. Na podstawie analizy modelowego ujęcia rodziny można założyć, że żony, częściej niż mężowie, uznają wartości rodzinne funkcjonujące w środowisku, w jakim się wychowały. Obserwacje wskazują, że pod względem zewnętrznym adaptują się one szybciej do środowiska wielkomiejskiego niż mężczyźni. Biorąc pod uwagę uzyskane wyniki w zakresie tu przedstawionych badań nad świadomością rodzinną dostrzega się, że warunki życia dużego miasta wraz z odpowiadającymi im wzorami i poglądami oddziałują bardziej na tych ostatnich.

Spostrzeżenia te uprawniają do wyciągnięcia wniosków natury praktycznej. Studenckie małżeństwa powinny znaleźć miejsce w zainteresowaniach i działaniach organizacji społecznych i władz uczelni oraz w planowaniu i prognozowaniu społecznym. W środowisku studenckim tworzą one grupę pozytywną pod względem realizowanych celów życiowych, pozbawioną jednak podstawowych warunków egzystencji rodzinnej.

LES VALEURS DE FAMILLE DES MARIAGES D'ÉTUDIANT

Résumé

L'article présente les résultats des recherches empiriques sur les valeurs de famille des mariages estudiantins. Le fondement de l'analyse statuaient les modèles de conscience des respondants embrassant: le modèle de la famille en totalité et les modèles de ses membres. Le matériel empirique je l'ai acquis en appliquant la méthode statistique et qualitative, en profitant des techniques de l'interview et *case study*. Us m'ont permis de constater, que les mariages examinés caractérisent évidemment l'orientation profamiliale. Le modèle de la famille déterminée par eux comprend la prédominance des éléments modernes sur traditionnels. La preuve en est le traitement de la famille en tant qu'un lieu de camarade, appuyé sur les liens d'émotion, sur l'amitié, préférant l'éducation des enfants. La famille se caractérisant de la confiance réciproque et de la compréhension des conjoints et domi-

nant la satisfaction sexuelle a acquis une haute appréciation. Dans les modèles des membres de famille on a constaté un mélange des éléments traditionnels et modernes. Sur l'orientation moderne indiquent les traits du caractère hautement appréciés, acceptés et postulés dans la société socialiste.

Les recherches ont démontré que les valeurs de famille des mariages estudiantins sont différenciées quant au sexe et l'origine de milieu des examinés. Elles ont permis de constater que la voie de faire la conclusion sur les valeurs de famille à travers les modèles de famille est effective du point de vue cognitif.